

testantista etiikkaa ja kapitalismin henkeä koskevasta keskustelusta Karl Fischerin ja Felix Rachfahlin kanssa. Tunnetussa »Antikritiikissään» (1910) Weber toteaa, ettei hänen päällimmäisen kiinnostuksensa kohteena ollut suinkaan kapitalismin esiinmarssi, vaan sen sijaan »die Entwicklung des Menschentums, welches durch das Zusammentreffen religiös und ökonomisch bedingter Komponenten geschaffen wurde— —» (Sit. Hennis s. 21). Jos »Menschentumin» suomentaa sanakirjaviisaasti ihmisyydeksi tai inhimillisyydeksi, saattaa tämä kuulostaa triviaalilta. Hennisin mielestä »Menschentum» viittaa tässä kontekstissa kuitenkin Weberin »Charakterogeneettiin» kysymyksenasetteluun, eräänlaiseen antropologiaan.

Weber ei siis Hennisin mukaan ollut kiinnostunut mistään suuresta maailmanhistoriallisesta rationalisoinnista, vaan vertailevasta antropologiasta. Weberin kaikki intentiot ovat Hennisin mukaan luettavissa ulos jo hänen Freiburgissa 1895 pitämästään virkaanastujaisluennosta: tärkein kaikista on Weberin kysymys siitä, millaisella ihmistyyppillä on mahdollisuus tulla hallitsevaksi kulloisenkinkaltaisissa herruussuhteissa.

Hennisin mukaan Weber ei ollut sosiologi, vaan aivan erityisen tyyppinen kansantaloustieteilijä. Oliko hänellä sitten muun alan oppituteleja hallussaan, kysyy Hennis suorasukaisesti (s. 125). Hänen mukaansa Weberille ja tämän yleisölle kansantaloustiede oli vielä poliittinen tiede. Sekä Karl Kniesille että Max Weberille kansantaloustiede oli vielä »eine Wissenschaft vom Menschen», joka esittää kysymyksiä ihmisten kvaliteeteista, hyveistä. »Talous» ei tässä puhettavassa merkitse samaa taloutta kuin nykyään käsitetään, vaan »Wirtschaften» viittaa ihmisen kokonaisuuteen, jolloin kaikki materiaaliset huolehdinnat tulevaisuuden varalle voivat olla taloudenpitoa. Talous elinkeinona (Erwerbswirtschaft) on siten vain yksi taloudenpidon mahdollisuus, joka on osa markkinayhteisöllisyyttä, persoonatonta herruusmuotoa, joka on olemukseltaan aneettista. Tällä oudolla sanalla halutaan korostaa sitä, että kaikki muut herruussuhteet voidaan periaatteessa eettisesti säädellä vaan ei markkinayhteisöllisyys. Hennis korostaa, että Weberiä kiinnostivat erilaiset elämäntapojen (Lebensführung) muodot, joita taloudelliset järjestykset tekevät mahdollisiksi. Tässä ei vielä olisi mitään hätkähdyttävää, mutta Hennis kärkeä väittää jatkossa: Weber määrittelee hänen mukaansa »Lebensführungin» niin, että se tulee synonyymiseksi säätyyn liittyvän elämäntapojen kanssa (s. 79–80). Kapitalismi hyväksikäyttää ihmistä vain osittaisesti, hyödyllisten kvaliteettien mukaan. Sellaisessa yhteiskunnallisuudessa ei ole sijaa Lebensführungille ja sen tilaan astuu pelkkä kurinpito.

Näin Weberiä luetaan ei suinkaan liberaalina vaan vanhaeurooppalaisena sivilisaatiokritikkona, »jonka koko kategoriarjestelmä periytyy maillensa menevästä säätygraarisesta vanhaeurooppalaisesta maailmasta» (s. 62)

Wilhelm Hennis: Max Webers Fragestellung. Studien zur Biographie des Werks. J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1987.

Hennisin kirja (joka ilmestyi suunnilleen samaan aikaan kuin Tutkijaliiton kustantama *Aiheita Weberistä*) on sittemmin ehtinyt kohauttaa Weber-tutkijoita ja onpa teosta markkinoitu käänteentekeväksikin (esim. Kari Palonen, *Politiikka* 2/1988, s. 196.).

Kirjan lähestymistapa on kiihottava: Hennisin pääteesi on, että Weberiä on tähän asti luettu anakronistisesti ja siksi Weberin oma kysymyksenasettelu jää nykyaikaisen kommentaattorien tavoittamattomiin. Mitäpä muuta kriittisestä aatehistoriasta innostunut voisi toivoa: kyseessähän on juuri se puhetapa, jolla meidät parhaiten vietellään!

Kiteytän jatkossa Hennisin kirjasta eräitä sen keskeisiä perusteemoja ja lopuksi arvioin niiden kehittelyä. Osaltaan kommenttien taustalla ovat Wolfgang Schluchterin kanssa käymäni keskustelut.

Hennis katsoo löytävänsä Max Weberin aidon kysymyksenasettelun eksplisiittisimminkin muotoiltuna ei suinkaan hänen pääteoksistaan, vaan hänen *Archiv für Wissenschaft und Sozialpolitik* -lehdessä käymästään Pro-

ja joka yrittää pyydystää modernisuuden tähän vanhaan käsiteapparaattiin.

Hennisin mielestä Weberin filosofiaa ei tule etsiä niinkään uskantilaisuudesta kuin Nietzschestä, jolloin monet metaforiset kohdat mm. *Protestanttisessa etiikassa* paljastuvat implisiittisiksi Nietzsche-sitaateiksi. Onkin ilmeistä, että sellaiset teemat kuten Entzauberung, Jumalan kuoleminen sekä puhe askeettisista ideaaleista ja elämästä taisteluna Weberillä ja koko hänen sukupolvellaan on nietzscheläistä alkuperää.

Itsekin etsiskelen juuri konsensus sosiologialle vastakaista sivilisaatiokriittistä lukutapaa suhteessa Weberiin, joten Hennisin ideat tuntuvat innostavilta, mikä ei suinkaan tarkoita sitä, etteikö niistä voisi ottaa paljoltikin distanssia.

Väite siitä, että Lebensführungin käsite kuuluisi pelkästään sääty-yhteiskuntaan, on yksinkertaisesti virheelistä Weber-lukemista. Toki Weber kuvailee erityisiä »Lebensführungsstand«eja, mutta eikö ilmeistä ole, että *Politik als Beruf*- ja *Wissenschaft als Beruf*-lentojen aiheena on juuri poliitikon ja tiedemiehen Lebensführung modernissa maailmassa?

On absurdia väittää, että kaikki Weberin teemat olivat esinluettavissa jo hänen virkaanastujaisluennostaan. Juuri »Antikritiikkiin» kirjoittamisen aikoihin Weberin tutkimusten ala laajenee kattamaan eri sivilisaatiot ja rationalisoinnin tematiikka astuu esiin. Tässä kontekstissa minun on vaikea käsittää Hennisin intoa abstrahoida persoonallisuus-elämänjärjestys -problematiikasta vain sen toinen puoli ja kohottaa se yksinhallitseväksi antropologiseksi intressiksi. Onkin kuvaavaa, ettei Hennis teoksessaan ehdi lainkaan käsittelemään Weberin kiistattomia pääteoksia, *Wirtschaft und Gesellschaft* sekä *Wirtschaftsethik der Weltreligionia*, joissa molemmat näkökulmat ovat jatkuvasti mukana kuten nyky sosiologiasakin. Hennis ei ota Weberin systemaattisia kysymyksenasetteluja vakavasti eikä anna lainkaan panosta Weberin rationalisoinnin käsitteestä käytävään keskusteluun.

Erityisesti *Wirtschaft und Gesellschaft* -teoksen analysointi olisi tuonut vaikeuksia Hennisille, sillä kyseisessä teoksessa Weberille taloudellinen rationalisuus liittyy olennaisesti rajahyötyteoriaan ja sen perspektiivin ylitämiseen. Koko Weberin käsitys modernille maailmalle ominaisesta laskennallisuudesta, joka yhdistää hänet mm. Simmeliin, liittyy tähän keskusteluun. Hennisin radikaalin historialliseksi tarkoitettu lukutapa kadottaa silmistään juuri ilmeisimmän ja keskeisimmän Weberin aikalaishorisontin, *Grundriss der Sozialökonomik* -teossarjan kontekstin eikä Hennisin visiota voida siksi pitää kattavana tulkintana Weberin suhteesta kansantaloustieteeseen.

On myös kysyttävä, eikö Hennis ajaudu ilmeiseen riskiriitaan väittäessään Weberiä kahdessa eri esseessään toisaalta kansantaloustieteen historiallisen koulukunnan edustajaksi ja toisaalta nietzscheläiseksi? Hennis jää vielä

velkaa meille näiden kahden perspektiivin yhteensovittamisen.

Nietzscheläistä perää on kuitenkin joka tapauksessa Weberin puhe modernista polyteismista ja siihen liittyvästä elämänjärjestysten itsenäistymisen ongelmasta. Tämän *Beruf* -esseiden ja *Protestanttisen etiikan* loppusivujen eksplisiittisen ongelmanasettelun esim. Palonen katsoo — argumentoimatta — Weberille ympätyksi kysymyksenasetteluksi.

Nietzschen perinnöstä puhuminen tuo meidät vielä viimeiseen keskeiseen ongelmaan. Hennisiltä (ja Paloselta) jää hieman likinäköisesti huomiotta se, ettei Wolfgang Schluchter ole evoluutioteoreetikko, vaan hänen Weber-tulkintansa voidaan parhaiten esittää niin sanoakseni modernin kapitalismin *genealogiana*. (Vrt. Foucault). Schluchter (toisin kuin geneettisiä kehityslogiikkoja kehittävä Habermas) esittää eksplisiittisesti, että hänen Weber-lukutavassaan on kyse modernin kapitalismin kehityshistoriasta, so. valikoivasta ja kriittisestä yhden erityisen rationalisoinnin hahmon muodostumisen tulkitsevasta kuvauksesta, joka ei pyri esittämään kuvaamaansa kehityskulkua luonnollisena tai väistämättömänä.

Richard Rorty on todennut, että menneisyyden ajattelijoita voidaan tematisoida kahtalaisesti: joko rationaalisen rekonstruktion avulla, jolloin ajattelijaa tietoisesti käytetään aikalaisena, joka ottaa osaa nykyisistä kysymyksenasetteluista käytävään keskusteluun tai sitten historiallisen rekonstruktion keinoin, jolloin jäljitetään ajattelijan kysymyksenasettelujen aikalaishorisontti. Rortyn mukaan molemmat tematisoinnin tavat ovat legitimejä, kunhan ne tiedostavat omat rajansa. Hennisillä (ja varsinkin Palosella) paistaa läpi tendenssi rationaalisen rekonstruktion menetelmän kriminalisoimiseen ylipäänsä. En näe siihen minkäänlaista aihetta: ei ole esitetty perusteluja kieltää kehityslogiset tai genealogiset Weber-rekonstruktiot. Varsinkin viimeksimainittu tulkintatapa on osoittanut liitanta- ja keskustelukykyisyytensä kriittisessä sivilisaatiovertailussa (esim. Stefan Breuerin tutkimuksessa) — vaikka myönnänkin, ettei näiden lukutapojen relevanssi ole välttämättä yhtä suuri vaikkapa anarkistisen politiikan teorian hahmottelun kannalta.

TAPANI HIETANIEMI